

---

## In memoriam

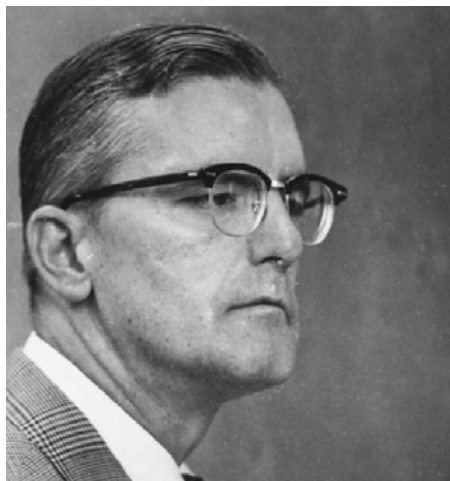
---

---

### Bogdan C. Novak (1919–2011)

---

Prvega februarja letos je v negovalnem centru Kingston v Sylvaniji pri Toledu (v Ohiu) v dvaindevetdesetem letu umrl zgodovinar Bogdan C. Novak, avtor leta 1970 izdane, angleško pisane in mednarodno (pri)znane knjige o Trstu in tržaškem vprašanju v letih 1941–1954 ter dolgoletni profesor habsburške, srednje-evropske in ruske-sovjetske zgodovine na univerzi v Toledu. Bogdan Novak slovenskim zgodovinarjem – kljub dolgoletni neprijazni politiki slovenskih in jugoslovanskih oblasti do povojnih izseljencev – ni bil znan le po svojih knjigah in razpravah, ki jih je objavil v ZDA. Leta



1988 je prvič, odkar je maja leta 1945 zapustil Slovenijo in odšel v emigracijo, z referatom o odnosu slovenskih izseljencev v ZDA do jugoslovanske ideje in nastanka Jugoslavije nastopil na zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Ptuj, leta 1994 pa je referat o ideji slovenske države med povojno slovensko emigracijo predstavil tudi na znanstvenem posvetu Slovenci in država, ki ga je organizirala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, hkrati pa o isti temi predaval na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani.

Bogdan C. Novak je Slovenijo zapustil leta 1945, ko je imel šestindvajset let. Rojen leta 1919 v Ljubljani se je v mladih letih skupaj s starši (oče je bil poštni uradnik) selil po slovenskem Štajerskem: osnovno šolo je obiskoval v Šmarju pri Jelšah, gimnazijo pa v Celju in Mariboru. Leta 1939 se je nato vpisal na pravno fakulteto v Ljubljani, kjer je leta 1944 diplomiral. V času študija se je aktivno udeleževal v katoliških študentskih organizacijah, hkrati pa se seznanil tudi z nekaterimi, pozneje vodilnimi komunisti. Leta 1942 so Nemci njegovega očeta, upravnika pošte v Celju, ustrelili kot talca. Tragična družinska izkušnja in militantno vedenje študentov komunistov, s katerimi se je srečeval na univerzi, sta ob koncu vojne, kot mi je leta 1991 dejal ob srečanju v Clevelandu, odločilno vplivala na njegovo odločitev, da se po prihodu zmagovalcev v Ljubljano umakne v Gorico in Trst. V Gorici je z učiteljskim potrdilom zavezniških oblasti najprej poučeval na osnovni šoli, v Trstu pa vse do leta 1951, ko se je odselil v Združene države Amerike, tudi na nižji trgovski in nižji srednji šoli.

Po prihodu v Združene države se podobno kot številni drugi povojni izseljenci sprva preživiljal s fizičnim delom, hkrati pa je študiral in leta 1955 na Univerzi Loyola v Chicagu diplomiral še iz zgodovine. V naslednjih letih je z dvema diplomama v žepu – pravno in zgodovinsko – poučeval v Šoli sv. Avgušтина v San Diegu v Kaliforniji (1956–1957), na oddelku Univerze Indiana v Garyju (1960–1961) in na Univerzi Roosevelt v Chicagu (spomladi leta 1961), sočasno pa z denarno pomočjo brata Slavka in dolgoletnega prijatelja, zobozdravnika dr. Viktorja Čerčka (zadnjemu je posojilo po zaposlitvi vrnil), pripravljajl disertacijo na znameniti University of Chicago, kjer je leta 1961 promoviral s temo *Trst 1941–1945, Narodni, politični in ideološki boj*. Doktorat mu je odprl pot do stalnega učiteljskega mesta na univerzi. V začetku šestdesetih let je postal asistent na oddelku za zgodovino Univerze v Toledu, leta 1965 pa izredni in leta 1970 profesor srednjeevropske, balkanske in ruske (intelektualne in politične) zgodovine. Redno je predaval do upokojitve leta 1989, v zmanjšanem delu pa je pri pedagoškem delu na univerzi sodeloval tudi pozneje – vsega 28 let. Ob upokojitvi je prejel častni naziv »profesor emeritus«.

Profesor Novak se je raziskovalno posvetil trem obširnejšim temam: tržaškemu vprašanju, slovenski zgodovini in zgodovini slovenske emigracije v Združenih državah Amerike, v člankih in predavanjih pa je obravnaval tudi različna vprašanja sovjetskega in jugoslovanskega razvoja in nacionalnih razmerij v Jugoslaviji. Njegova knjiga *Trst 1941–1954, Narodni, politični in ideološki boj* (v angleščini: *Trieste 1941–1954, The Ethnic, Political and Ideological Struggle*, Chicago University Press Chicago, Chicago, 1970), ki je bila razširjena in dopolnjena doktorska disertacija, je podroben in široko zasnovan oris jugoslovansko-italijanskih mejnih sporov po drugi svetovni vojni in razmer na Tržaškem do ukinitve Svobodnega tržaškega ozemlja leta 1954. Med slovenskimi zgodovinarji je malo strokovnjakov, ki bi dobili v tujih strokovnih revijah in v mednarodni strokovni javnosti za svoje delo toliko pohval, kot jih je dobil Novak za svojo knjigo o Trstu. Čeprav ni skrival slovenskega in v isti sapi komunistom nasprotnega stališča, so ocenjevalci opozarjali na njegovo težnjo po uravnoteženem in nepristranskem ocenjevanju nacionalnih in političnih razmerij v Julijski krajini in na ozemlju STO ter sočasnem obravnavanju tržaških zapletov in dogajanj v širšem kontekstu mednarodnih in jugoslovansko-italijanskih odnosov. Novaku je uspelo ohraniti »občudovanja vredno objektivnost v odnosu do pristransko opredeljenih protagonistov v dogodkih«, svojo študijo pa je prepričljivo umestil v najširši lokalni in mednarodni kontekst, je v predgovoru v knjigo zapisal znani profesor »svetovne zgodovine« na Univerzi v Chicagu William McNeil. Novakovo monografijo še danes uvrščajo med najpomembnejša dela o tržaškem vprašanju tudi italijanski zgodovinarji (knjiga je bila že leta 1973 prevedena v italijanščino, njena druga italijanska izdaja pa je izšla leta 1996) in ji priznavajo, da spada skupaj s knjigama Francoza J. B. Durosella in Italijana Diega de Castra med danes že klasične sinteze o povojni tržaški problematiki.

Novak se je v razpravah in člankih, ki jih je objavil po monografiji o Trstu, še vračal k tržaški tematiki. Pisal je o ameriških pogledih na tržaško vprašanje, o pravnem statusu con A in B Svobodnega tržaškega ozemlja ter o primorskih Slo-

vencih in slovenski manjšini v Italiji. Hkrati sta ga začeli vse bolj zanimati ameriška slovenska izseljenska problematika in zlasti delovanje frančiškanskega patra Kazimirja Zakrajška, ki je za seboj zapustil bogat in dobro dokumentiran arhiv. O Zakrajšku in njegovem verskem mesečniku Ave Mariji je prvič pisal že leta 1958 v argentinski Svobodni Sloveniji in Slovenski državi, pozneje pa je raziskoval njegovo delovanje v ZDA med drugo svetovno vojno, ko je poskušal Zakrajšek v dogovoru z Markom Natlačenom in drugimi voditelji SLS slovenske izseljence v Ameriki pridobiti za idejo samostojne slovenske države, ki bi po vojni svobodno odločala, ali se želi priključiti obnovljeni federativni Jugoslaviji ali ne. Zakrajškovo cerkveno, organizacijsko, duhovniško in izdajateljsko delovanje v ZDA predstavlja knjiga Pater Zakrajšek, ki jo je Novak leta 2004 izdal pri založbi Družina v Ljubljani. S pomočjo Zakrajškove zapuščine je hkrati raziskal in osvetlil tudi razvoj slovenske državne ideje med povojno slovensko emigracijo in aktivnost kroga okoli Cirila Žebota, ki se je ob koncu druge svetovne vojne zavzemal za združitev slovenskega ozemlja s Trstom vred v suvereno demokratično slovensko državo. Žebot in somišljeniki so tedaj menili, da bi se lahko Slovenija na ta način izognila komunističnemu režimu, hkrati pa bi uresničila leta 1848 oblikovano idejo o združitvi vseh Slovencev. Vendar so bile takšne zamisli preveč radikalne (ali pa preveč nerealistične?!) celo za voditelje slovenske emigracije, zbrane v Narodnem odboru za Slovenijo, ki so bili mnjenja, da mora emigracija v napetih povojnih razmerah politično mirovati in storiti vse, da bi ne škodovala Jugoslaviji pri njenih obmejnih sporih z Italijo.

Novak je bil eden ustanoviteljev in dvakrat (1973–1977, 1986–1988) član odbora slovenskega ameriškega znanstvenega združenja Society for Slovene Studies. Dolga leta se je udeleževal vsakoletnih zborovanj Ameriškega združenja za pospeševanje slovanskih študij, bil pa je tudi član Midwest Slavic Conference, the Conference on Slavic and East European History in The Ohio Academy of History. V Slovenijo je prvič po vojni zasebno prišel že v šestdesetih letih, vseeno pa je imel pri vstopni vizi leta 1988 ponovno težave, domnevno zato, ker je sopedpisal eno Žebotovih političnih izjav. Z Žebotom je bil res dolgoletno prijateljsko povezan in mu je poskušal, kot mi je dejal ob priložnosti, večkrat tudi svetovati pri popisovanju in ocenjevanju zgodovinskih dogodkov, vendar je imel pri tem, kot je hudomušno pripomnil, bolj malo uspeha, saj je bil Žebot preveč prepričan v svoj prav. Sicer pa je zaplet z vizo leta 1988 razrešil jugoslovanski konzul v Clevelandu Matjaž Jančar, ki se z ozkosrčno jugoslovansko politiko do povojnih izseljencev ni strinjal in je Novaku kar na lastno pest izdal vizo za potovanje na zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Celje.

Bogdan Novak je bil torej natančen, razgledan in dialoško odprt strokovnjak zgodovinar, ki je svoje sodbe stvarno opiral na kritični pretres zbranega zgodovinskega gradiva, vsem ki smo ga poznali, pa bo ostal v trajnem spominu tudi kot nadvse topel, strpen in izjemno ljubezniv človek, ki je znal jasno in sistematično utemeljevati svoje poglede in stališča, hkrati pa pozorno prisluhniti sogovornikom in njihovim argumentom.

*Peter Vodopivec*